

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויקהל-פקודי תשס"ו

שבת ופסח - זכר ליציאת מצרים בבחינות שונות

זוהי דעת רבי יוסי (שם).

מה הסברא בזה? למה ה' חילק (לדעת רבי יוסי) בין מלאכת מבעיר לשאר המלאכות? אולי מותר לומר כך: כפי שהזכרנו לעיל, השביתה שלנו בשבת היא מעין שביתה של הקב"ה במעשה בראשית. מאחר ו"ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שָׁבַת", לכן גם אנו שובתים מכל המלאכות מהן שָׁבַת הקב"ה ביום זה, לאחר שסיים את מלאכת הבריאה. אבל היתה מלאכה אחת שה' לא שָׁבַת ממנה באותה שבת. לא שָׁבַת, משום שלא השתמש בה גם בימים שלפניה. באיזו מלאכה מדובר? - הַבְּעֵרָה! חז"ל הרי אמרו, שהאש עלתה במחשבה לְקָרוֹת בערב שבת, אבל למעשה נבראה רק במוצאי שבת (פסחים נד, א), [ולכן במוצאי שבת אנו מברכים "בורא מאורי האש" על בריאת האש במוצאי השבת הראשונה]. אמור מעתה: כיון שהשביתה ממלאכת ההבערה היתה שונה מהשביתה משאר המלאכות, שכן האש לא נבראה בשלמותה בששת ימי המעשה, לכן אין מלאכת ההבערה נחשבת כמלאכה מוחלטת, רק "חציי" מלאכה, ולכן החיוב עליה הוא רק חיוב לאו, לא חיוב סקילה. אולי מותר לבאר כך את דעת רבי יוסי.

מדוע עושים בשבת זכר למן?

והנה, חוץ ממה שהשבת מעידה על מעשה בראשית, היא משמשת גם כזכר ליציאת מצרים: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויצֵאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרָיִם... על כן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לעשות את יום השבת" (דברים ה, טו). אמנם איננו עושים בשבת זכר לנְסִי יציאת מצרים עצמה (להלן נבאר מדוע), אבל בכל זאת אנו עושים בשבת זכר לנְסִי המן, שהיו במדבר לאחר יציאת מצרים: אנו אוכלים שלוש סעודות בשבת זכר למן [מפני ששלוש פעמים נאמר במן ה' יום, "ויאמר משה: אֲכָלְהוּ ה' יום, כי שבת ה' יום לה", ה' יום לא תמצאנה בשדה" (שמות טז, כה) - והרי זה כאילו נאמר שלוש פעמים "אכלוהו היום"], אנו בוצעים על לחם משנה - כי ירד לנו לחם משנה ביום הששי, ומכסים אותו במפה - כי המן היה מכוסה מלמעלה ומלמטה בטל, כמונח בקופסה (רש"י שם, יג). מדוע דוקא הנסים שהיו במן, מכל הנסים הקשורים ליציאת מצרים, תופסים מקום כל כך חשוב בשבת? הטעם הפשוט לזה הוא, מפני שהמן הָעֵיֶד על קדושתה של השבת: "ראו כי ה' נתן לכם השבת, על כן הוא נִתֵּן לכם ביום הששי לחם יומים" (שם, כט) - כדי שתשבתו בשבת ממלאכת איסוף המן והכנתו לאכילה (ע"י בישול או אפיה). אבל נראה שיש גם קשר נוסף בין נסי המן לענינה של השבת: השבת היא יום הודאה לה' על הבריאה ועל שלמותה. השבת מסמלת את הסדר שבטבע שנקבע בששת ימי בראשית, סדר נפלא שאין בו שום חסרון, "וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה, וְהָנָה טוֹב מְאֹד" (בראשית א, לא), עולם מושלם בחכמה נפלאה, שיש בו מענה מספיק לכל צרכי הברואים. "מזמור שיר ליום השבת, טוֹב לְהִדּוֹת לַה'" (תהלים צב, א-ב) - כי הכל שלם ומושלם, ללא צורך לחרוג מן הטבע. לכן אין אומרים הלל בשבת. כי הלל נתקן על נס, על יציאה מדרך הטבע, ואילו שבת מסמלת את ההפך, את הסדר שבטבע שנקבע בששת ימי בראשית. מטעם זה גם אין עושים בשבת זכר לנסי מצרים. כי נסי מצרים היו שינוי

ל"ט מלאכות שבת - מלאכות שנבראו בהן שמים וארץ

"ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, ויאמר אֲלֵהֶם: אלה הדברים אשר צוה ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּם: ששת ימים תַּעֲשֶׂה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קִדְּשׁ... (שמות לה, א-ב). מיד אח"כ בא ציווי נוסף: "זה הדבר אשר צוה ה' לאמר: קחו מֵאֲתָכֶם תְּרוּמָה לַה'... וכל חכם לב בכם יָבֵאוּ ויעשו... את המשכן" (שם, ד ואילך). מדוע באים שני הצווים האלו יחד? מה הקשר בין השבת למלאכת המשכן? מסביר רש"י: "הקדים להם אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן, לומר שאינו דוּקָה את השבת" (רש"י שם, ב). עוד אמרו חז"ל, שבסמיכות ענינים זו, התכוונה התורה ללמד אותנו מה הן המלאכות האסורות בשבת: אותן מלאכות ששמשו למלאכת המשכן, הן המלאכות האסורות בשבת (ע"י שבת מט, ב).

מדוע תלתה התורה את השבת במשכן? האם "מקרה" הוא זה שמלאכות המשכן הן המלאכות האסורות בשבת, או שישנו איזה קשר פנימי בין הענינים? שמעתי ממו"ר הגה"צ ר' גדליה איזמן שליט"א, שהפשט הוא כך: הרי השבת היא "זכר למעשה בראשית". אנו צריכים לשבות בה מכל המלאכות שנבראו בהן שמים וארץ, כדרך ששָׁבַת הבורא ממלאכות אלו פְּיֻם זה, לאחר שסיים את מלאכת הבריאה. אבל כיצד נדע אלו מלאכות הן בגדר "מלאכת בריאת שמים וארץ", כדי שנשבות מהן? האם בשר ודם יכול לדעת אלו מלאכות משמשות לבריאת שמים וארץ?! - מטעם זה אמרה התורה, שנלמד מה הן המלאכות האסורות בשבת מן המשכן. המשכן הוא "זעיר אנפין" של העולם כולו, ומלאכת בנייתו היא כעין מלאכת בריאת שמים וארץ, כמו שאמרו חז"ל: "יודע היה בצלאל לצרף אותיות (כלומר: ידע את השמות הקדושים) שנבראו בהן שמים וארץ" (ברכות נה, א), והוכיחו זאת מן הכתובים: הכתוב אומר על בריאת שמים וארץ: "ה' בחכמה יָסַד אֶרֶץ, פִּזְנָן שָׁמַיִם בַּתְּבוּרָה, בְּדִבְרֵי וְתוֹמֹת נִבְקָעוּ" (משלי ג, יט-כ), וכן על בצלאל נאמר: "וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹקִים, בַּחכְמָה בַּתְּבוּרָה וּבְדַעַת" (שמות לה, לא). משמע: לבניית המשכן דרושות חכמה תבונה ודעת, כעין אלו הדרושות לבריאת שמים וארץ. משמע: מלאכת המשכן היא מעין בריאת שמים וארץ. לכן נלמדו המלאכות האסורות בשבת מן המשכן, כי המלאכות ששמשו לבניית המשכן, הן כביכול המלאכות שאיתן בוראים שמים וארץ, אשר מהן עלינו לשבות בשבת.

מה נשתנתה מלאכת הבערה משאר המלאכות?

כאמור, המלאכות ששמשו לבניית המשכן, הן המלאכות אשר מהן עלינו לשבות בשבת. ובכל זאת, אף אחת מן המלאכות לא נזכרת כאן בפירושו. התורה מסתפקת בציווי הכללי, "ששת ימים תַּעֲשֶׂה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קִדְּשׁ". אף על פי כן, מלאכה אחת כן נזכרת כאן: "לא תבערו אש בכל מִשְׁבְּחֵיכֶם ביום השבת" (שם, ג). למה ראתה התורה להזכיר במיוחד מלאכה זו? חז"ל ענו על שאלה זו בכמה דרכים (שבת כ, א; שם ע, א; סנה' לה, ב). אחד התירושים שענו, הוא ש"הבערה ללאו יצאה" (שבת ע, א), כלומר: התורה פָּרְטָה במיוחד את מלאכת ההבערה, כדי ללמד שהבערה אינה אסורה בשבת אלא בלאו, ואין חייבים עליה סקילה כשאר המלאכות. רוב הפוסקים לא פסקו כך, אבל

לעומת זאת, במוספי שאר המועדים יש קרבן חטאת; כי שאר המועדים הם תוצאה של חטאים וחסרונות - חטא הלבנה (ראש חודש), חטא אדם הראשון (ראש השנה), חטא העגל (יום הכפורים), החטאים שגרמו לנו לרדת למצרים (ע"י נדרים לב, א), אשר גרמו ממילא לצורך להוציאנו משם (פסח), וללכת במדבר ארבעים שנה (סוכות), ולקבל תורה (שבועות), בלי יכולת להשיג אותה מעצמנו, כמו שהשיגו אותה אבותינו, אברהם יצחק ויעקב, שנקראו ישרים (ע"י כה, א), כי שמרו על ישרותם לאורך כל חייהם, כמעט ולא חטאו, ועל כן יכלו להשיג את התורה מעצמם, בלי שיצטרכו לקבלה מן החוץ (ע"י ב"ר צה, ג). כל הימים הטובים באים לתקן חטאים מסוימים שהם מעשי הברואים, לכן יש בהם צורך בחטאת. אבל השבת היא כנגד מעשי ה', לכן אין בה צורך בחטאת. [לכן, להבדיל מן השבת שאינה תלויה בלבנה, המועדים תלויים במהלך הלבנה; כי הלבנה היא הראשונה שחטאה בעולם, כשקטרגה בששת ימי בראשית, וכתוצאה מכך נצטווה לחסר את עצמה (רש"י בראשית א, טז). לכן גם המועדים הבאים בגלל חטאים וחסרונות - תלויים בלבנה. משא"כ השבת שאינה באה על חטא - אינה תלויה במהלך הלבנה, אלא במהלך החמה, שלא חטאה ולא נפגמה].

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן - מדוע?

החכם שואל בהגדה: "מה הַעֲדַת וְהַחֲקִים והמשפטים אשר צָוָה ה' אלקינו אתכם?" (דברים ו, ט) אומר בעל ההגדה: "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". וקשה: איזו מין תשובה היא זו? וכי זו ההלכה היחידה בפסח, שאסור לאכול אחר הפסח אפיקומן? ! הרי ישנם הרבה עֲדוֹת חוקים ומשפטים בַּפֶּסַח! מדוע א"כ אומרים לחכם רק הלכה זו? הפשט הפשוט הוא, שיש לַלְמַד את החכם לא רק הלכה זו, אלא את כָּל הַלְכוֹת הפסח, עַד 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' (שהיא הלכה האחרונה במסכת פסחים [פ"י מ"ח]). בזה אכן מקבל החכם תשובה לשאלתו, "מה הַעֲדַת וְהַחֲקִים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם".

ובכל זאת, היות ולא נאמר "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח עַד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", אולי מותר לומר גם פירוש אחר בדברים: החכם שואל, "מה הַעֲדַת וְהַחֲקִים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם". כלומר, למה צריך כל כך הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים. זמן רב לפני פסח מתחילים כבר לנקות את הבית, ממרקים ושוטפים, מגעילים כלים, מוכרים את החמץ, ובודקים את החמץ, ושורפים את החמץ, אח"כ בליל הסדר אוכלים פסח, ומצה, ומרור, ומספרים ביציאת מצרים, ושבעה ימים אוכלים רק מצות ולא חמץ, ולא הולכים לעבודה, ובזמן שבית המקדש קיים אוכלים קרבנות, וגם מצוות נוספות יש זכר ליציאת מצרים: שבת - זכר ליציאת מצרים (דברים ה, טו); ימים טובים - זכר ליציאת מצרים; תפילין - זכר ליציאת מצרים (שמות יג, ט); ציצית - מזכירה את יציאת מצרים (ע"י רש"י במדבר טו, מא); וכן בכל יום בבקר ובערב מזכירים את יציאת מצרים בקריאת שמע... מה כל "הַעֲדַת וְהַחֲקִים והמשפטים" האלה? מדוע יש צורך במצוות רבות כל כך זכר ליציאת מצרים? - כך שואל הבן החכם.

ומה עונים לו? - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". אסור לאכול אחרי הפסח שום דבר. מדוע? - לכאורה, זהו מפני שהפסח צריך להאכל על השובע, כדי שלא יצא משולחן רבו רָעֵב (תוס' פסחים קכ, א ד"ה מפטירין). אין זה כבוד למלך, שאחרי שאכלתי על שולחני, אלך ואקח לי עוד מנת גלידה מן המטבח (כאילו סעודת המלך לא היתה מספיקה). לכן, כל האוכל קרבן, צריך לאכול אותו בסוף סעודתו, כדי שלא ישאר רעב לאחרי אכילתו. ואולם קשה: הרי דין זה שצריך לאכול את הקרבן על השובע,

גדרו של עולם, שזהו הפך עניינה של השבת, המעידה דוקא על גדולת ה' הבאה לידי ביטוי בסדרו של עולם.

למה בכל זאת יש לפעמים חריגות מן הטבע? - ניתן לבאר זאת במשל: משל לחיילים שצועדים במצעד. כל עוד החיילים הולכים "לפי הסדר", בלא לנטות ימין או שמאל, אי אפשר לדעת מי הוא המפקד. רק ברגע שהמפקד צועק "שמאלה פנה", וכלם פונים שמאלה, אז רואים מיהו המפקד. לכן נדרשת לפעמים חריגה מן הטבע, לא לצורך ניהול העולם, אלא רק כדי להכיר מי הו מנהלו של העולם. ה' אומר במצרים "שמאלה פנה", שְׁפָל הַמַּיִם יִהְיֶה לְדָם, ושהאור יהפך לחושך וכיו"ב, כדי שהכל יכירו וידעו מיהו המפקד על הטבע. אבל בעצם, ניהול העולם אפשרי גם ללא שיהיה צורך בפקודות מיוחדות כאלו. לכן "הקורא הַלֵּל בכל יום - הרי זה מחרף ומגדף" (שבת ק"ח, ב), כי ההלל "ניתקן בימים מיוחדים על הנס, לפרסם שהקב"ה הוא בעל היכולת לשנות טבע הבריאה" (מהרש"א שם), והאומרו בכל יום, מראה בזה כאילו בכל שעתא מתרחיש ניסא, וכאילו זוהי הנהגתו הקבועה של הקב"ה, להנהיג את עולמו בניסים תדירים, מפני שאינו יכול לעשות בעולמו כל אשר חפץ כשהוא "כְּבוֹל" כביכול ע"י חוקי הטבע. ודבר זה הוא אכן חירוף וגידוף כלפי מעלה ח"ו, שכן הקב"ה יכול בהחלט להנהיג את עולמו ולעשות בו כל אשר חפץ גם במסגרת חוקי הטבע, וכך הוא אכן עושה; ורק בעתים מיוחדים שראתה חכמתו ית' לעשות בהם ניסים, עשה הקב"ה ניסים - כדי להראות את כוחו, או כדי להראות את חיבתו לישראל, או מסיבות אחרות - אבל לא מפני שח"ו לא יכול היה "להסתדר" במסגרת חוקי הטבע (ע"י גבורות ה' למהר"ל פ"א).

והנה, לעומת נסי יציאת מצרים, ושאר רוב הנסים, שעניינם לחרוג מדרך הטבע, הרי שנסי המן כוונתם הפוכה - להראות דוקא מהו סדרו הרגיל של העולם. כיצד מעיד המן על סדרו הרגיל של העולם? וכי כך הוא סדרו של עולם, שהלחם יורד בכל יום מן השמים? ! התשובה לכך היא, שההוראות שניתנו לישראל בקשר למן, מורות על סדרו של עולם. משה אומר לישראל: "לקטו ממנו איש לפי אכלו, עֶמֶר לַגִּלְגָּלֶת מספר נפשתיכם... ויעשו כן בני ישראל, וילקטו המרבה והממעט. וַיִּמְדוּ כְעֶמֶר, ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר" (שמות טז, טז-יח). לא משנה כמה זמן לָקַט המרבה ואיזה כלים הביא ללקיטה, אין לו בסופו של דבר יותר מן מאשר לשכנו שהביא סל קטן יותר. ללמד את בני ישראל, ש"החריצות - שקר" (רמב"ן בראשית לו, טו), ואינה מוסיפה לאדם מאומה מעבר למה שנגזר עליו שיקבל. זהו אכן סדרו של עולם! לא תמיד אנו רואים זאת, שכן יש אנשים שנגזר עליהם לקבל הרבה, ויש אנשים שנגזר עליהם לקבל מעט, אבל בַּמֶּן רצה הקב"ה ללמד את ישראל מהו סדרו של עולם, שהכל קצוב וההשתדלות בפרנסה אינה מועילה, לכן קָצַב לכולם כמות שווה של מן, והראה לכולם שרק זו הכמות שיצליחו לאסוף, בלי קשר למידת ההשתדלות שישקיעו בליקוט המן. נסי המן מורים אפוא על סדרו של עולם, לכן לנסי המן פֶּן עושים זכר בשבת, שהרי זהו גם ענינה של השבת - להעיד על סדרו הנפלא של העולם, שנברא בששת ימי הבריאה.

מטעם זה - שהשבת מעידה על הסדר ועל החוקים שקבע ה' בששת ימי בראשית - אין במוספי השבת קרבן חטאת. החטאת מעידה על חטא וחסרון [חֲטָא" משמעו גם "חסרון", כמו שאומרת בת שבע לדוד: "והיה פְּשָׁב אֲדֹנָי המלך עִם אֲבֹתָיו (ואדניו ימלוך תחתיו), וְהִיָּיתִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָא יִם" (מל"א א, כא). אם אדוניו יתפוס את המלכות, תחסר המלכות ממני ומבְּנֵי. וכיון שמעשי ה' בששת ימי בראשית שלמים הם, ללא שום חטא וחסרון ח"ו, לכן אין במוספי השבת קרבן חטאת, רק עולות.

שלמדנו בליל הסדר. לכן יש צורך במצוות רבות, שיזכירו וישנו לנו ערב ובוקר ובהזדמנויות רבות נוספות את הלקח של מצרים, שלא חשוב מה פרעה רוצה, ולא חשוב מה החרטומים רוצים, ולא חשוב מה מישוהו אחר רוצה, חשוב רק מה שה' רוצה, ואם ה' רוצה שהמצרים ישתו דם ויהודים ישתו מים, אז המצרים שותים דם והיהודים שותים מים, ויכולים כל חרטומי מצרים לעשות בלהטיהם מה שירצו, ושום דבר לא יעזור. מי שמבין את זה - יוצא מעבדות לחרות! מעבדות לטבע - לחרות רוחנית! הוא מבין, שהוא עבד ה' ולא עבד של מישוהו או משהו אחר. זהו הלקח שצריך לשנן לעצמנו בליל הסדר, וזהו הלקח שצריך ללוות אותנו כל ימות השנה. לכן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

אם אדם יעשה את כל המעשים שצריכים לעשות בליל הסדר, בלי להגיע להכרה הברורה הזו - הרי העיקר חסר אצלו. אפשר לומר, שכמעט ולא עשה כלום. כך גם לגבי שבת: אם אדם שומר שבת, לא עושה שום מלאכה ולא מטלטל מוקצה, שותה מה שצריך לשתות ואוכל מה שצריך לאכל, אבל חסרה לו האמונה ש"ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ", הוא חושב שצריך "התפתחות" של כך וכך מיליארי שנים כדי לברוא את העולם - אפשר לומר, שכמעט ולא עשה כלום. העיקר חסר לו. האמונה בכורא שמים וארץ, זהו עיקרה של השבת.

החרות האמיתית - להיות עבד ה'!

פסח הוא "זמן חרותנו". יצאנו בו מעבדות לחרות. וקשה לכאורה: איזו חרות יש כאן? הרי נשארו עבדים כמו שהיינו, רק הבעלים עלינו הוחלפו. היינו עבדי פרעה, ועכשיו אנו עבדי ה'. ועוד יותר מזה קשה: אצל פרעה עבדנו רק ששה ימים בשבוע, ואילו אצל הקב"ה אנו עובדי ה' שבעה ימים בשבוע! מה הרווחנו א"כ מיציאת מצרים?

התירוץ לזה הוא פשוט: העבדות שנכפתה עלינו ע"י פרעה, נועדה לבטל את העצמיות שלנו. מטרתה היתה להשמידנו, או לפחות להביא אותנו שלא לעסוק בשום דבר רוחני, כלשונו של פרעה: "תכבד העבדך על האנשים ויעשו בה, ואל ישעו בדברי שקר" (שמות ה, ט. ועי' רש"י שם). לא כן היא העבדות לקב"ה. העבדות לקב"ה אינה ביטול העצמיות שלנו, אלא להפך, היא הרצון האמיתי שלנו! רבי יהודה הלוי ניסח זאת כך: "עבדי הזמן - עבדי עבדים הם; עבד ה' - הוא לבד חפשי". כלומר: כשאני עבד ה', זוהי החרות האמיתית, כי זהו רצונה האמיתי של הנשמה שלי, שהיא חלק אלוך ממעל, וממילא מה שה' רוצה - זהו גם מה שהנשמה שלי רוצה. היצר הרע רוצה לעבד אותנו לרצות דברים אחרים, אבל זה לא אמיתי. הרצון האמיתי שלנו, הוא לעשות את רצון ה'.

הרמב"ם הרי מסביר (הלכ' גירושין פ"ב ה"כ), מדוע מועילה כפיה בגט (במקרים שאדם חייב על פי דין לגרש את אשתו ומסרב לעשות זאת). כי בעצם אדם רוצה לנהל את חייו על פי התורה, אלא שהיצר הרע כופה אותו לרצות דווקא את האשה הזאת שאסורה לו ע"פ התורה. ואם כן, כשאנו כופין אותו עד שיאמר "רוצה אני", אין זה שקר שהוא מוציא מפיו כדי שבית דין יפסיקו להכותו (שאם כן לא היתה מועילה אמירתו), אלא זהו הרצון האמיתי שלו שנתגלה ופרץ החוצה, לאחר שהמכות שקיבל מבית הדין שחררו אותו מן השעבוד שהיה משועבד ליצר הרע שלו.

העבדות לה' נועדה לתת לנו חיים, ולא לדכאנו ולהשמידנו. היצר הרע רוצה לאבד אותנו גם מהעוה"ז וגם מהעוה"ב, והתורה רוצה לתת לנו חיים. הפסוק אומר: "יִצְנְנוּ ה' לעשות את כל הַחֲקִים האלה, לְיִצְנָה את ה' אלקינו, לטוב לנו כל הימים, לְחִיָּתְנו כהיום הזה. וצדקה תהיה לנו, כי נִשְׁמֵר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צִוְּנו" (דברים ו, כד-כה). מה פירוש "וצדקה תהיה לנו"? משל לאדם שאמר לו חברו: "אני

איננו דין מיוחד בקרבן פסח, אלא דין שקיים בכל הקרבנות (תמורה כג, א), ואעפ"כ לא מצאנו שאחרי אכילת קרבנות אחרים אסור לאכול משהו נוסף. ועוד קשה: הרי בליל פסח יש לנו שני קרבנות, קרבן פסח וקרבן חגיגה, וא"כ מצד טעם זה, אין סיבה להשאיר לסוף הסעודה דוקא את קרבן הפסח, היה אפשר לאכול קודם את הפסח ואח"כ את החגיגה. ובכל זאת הדין הוא, שצריך לאכול תחילה את החגיגה ורק אח"כ את הפסח (פסחים ע, א). אם גם החגיגה צריכה להאכל על השוכע, מדוע קבעו חז"ל לאתר דוקא את קרבן הפסח? - מבואר בירושלמי (פסחים פ"ו ה"ד), שזהו מפני שהתורה ציותה בקרבן פסח: "ועצם לא תשברו בו" (שמות יב, מו), וכשאדם רעב, יש לחוש שיבוא לידי שבירת עצם (כדי למצוץ את המח שבתוכה). אבל אם הוא שבע, הוא כבר לא להוט לשבור את העצמות, ואין לחוש כל כך לשבירת עצם. לכן תקנו חז"ל לאכול תחילה את החגיגה, שאין בה איסור שבירת עצם, ורק אח"כ, כשהוא קרוב לשביעה, יאכל את הפסח.

והנה, כל זה הוא בקרבן פסח. אבל בזמן הזה שאין לנו קרבנות, מדוע אסור לאכול משהו נוסף אחרי מצת האפיקומן? הרי במצה אין איסור של שבירה! אדרבה, לוקחים את האפיקומן דווקא מהמצה השבורה! מדוע א"כ אסור לאכול לאחר מצת האפיקומן? אומרת הגמ', כדי שישאר טעם מצה בפיו (פסחים קט, ב). מה הענין בזה? מדוע רצו חז"ל שישאר לנו טעם מצה בפה לאחר הסדר? כמדומני, שהסבר הדבר הוא כפי שהסביר הג"ר יחיאל שלזינגר זצ"ל, מיסד ישיבת קול תורה. התורה אומרת: "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עֵנִי, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טז, א). כלומר, התורה רוצה, שע"י סיפור יציאת מצרים, וע"י המצות והפסח שתאכל בלילה הזה, תזכור את יציאת מצרים כל ימי חייך. [אמנם ממילא צריך להזכיר את יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, אבל זכירה זו צריך שתבוא מתוך האכילה הזאת, שהיא תהיה הגורם לכך]. זהו הטעם לכך שרוצים שישאר טעם מצה בפה. לרמוז לך, שבעצם היה צריך שטעם זה ישאר בפיו כל ימי חייך, אלא שאי אפשר לומר לאדם שלא לאכול כלום מליל פסח זה עד ליל פסח הבא, לכן אומרים לו, שלפחות בלילה הזה, אחרי אכילת האפיקומן, לא יאכל שום דבר. לרמוז, שטעם המצה צריך ללוות אותך, ואם תאכל משהו לאחר האפיקומן, הטעם האחרון יִשְׁפֹךְ את הטעם הראשון.

זוהי א"כ התשובה לשאלתו של החכם. החכם שאל, למה צריכים כ"כ הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים. התשובה היא - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". כמו שאתה מבין, שאם תאכל עוד משהו אחרי האפיקומן, יצא טעם האפיקומן מן הפה, כך הוא גם בידיעות. אמנם רכשת בליל פסח ידיעות חשובות, איך הכה ה' את פרעה ואת מצרים בעשר מכות מופלאות, שפגעו באופן פלאי רק במצרים ולא בישראל, עד שאמרו המצרים "רוצה אני" להוציא את ישראל, מה שמראה על שליטתו המוחלטת של הקב"ה בטבע, אבל אח"כ, בחול המועד, אתה שומע שהאוי"ם החליט כך, ובוש אמר כך, ואבו מאזן החליט כך, והממשלה החליטה כך, ואתה מתחיל לקבל רושם כאילו ישנם כוחות נוספים הפועלים בעולם, ושוכח מה שלמדת בליל הסדר, שרק דבר ה' פועל בעולם, ואם אבו מאזן פועל, הרי זה בגלל שהקב"ה גזר שיפעל כך, ואם אמריקה פועלת או לא פועלת, גם זה הוא רק מפני שכך ה' גזר. נכון שלבני אדם יש בחירה, אבל הבחירה היא רק על הרצון, אם לרצות לעשות טוב, או לרצות לעשות את ההפך; אבל מה יקרה בפועל - רק הקב"ה קובע ולא מישוהו אחר, ואת זה נוטים לשכוח כששומעים את החדשות בעיתון וכדו', כי טעם אחרון משכח את הראשון - את מה

שהחשבתם אותם יותר מדי.

כך קורה גם בבית שני עם רומי: "נפשי שִׁמְתָנִי, מְרַכְבֹּת עִמִּי נְדִיב" (שה"ש ו, יב) - "...נפשי שִׁמְתָנִי להיות מרכבות, להרכיב עלי נדיבות שאר אומות... אני בעצמי מְנִיתִים עלי...!" (רש"י שם) כשיש מריבה בין האחים החשמונאים הורקנוס ואריסטובלוס, קוראים לרומי לשפוט מי ימלוך (ע"י רש"י שם), בסופו של דבר משתלטים הרומאים על ירושלים, והדברים מגיעים עד לחורבן הבית על ידם. וממה הכל התחיל? "נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב - אני בעצמי מְנִיתִים עלי". כשאנו מבטלים את הטבע, אין לטבע שליטה עלינו. כשאנו נותנים חשיבות לטבע - אנו נעשים ממילא כפופים לטבע.

"ויקרא את שמו אָנוֹשׁ - אז הוּחַל לְקָרָא בְשֵׁם ה'"

הפסוק אומר: "וַיִּלְשֹׁת גַּם הוּא יֶלֶד בֶּן, וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אָנוֹשׁ, אִזְ הוּחַל לְקָרָא בְשֵׁם ה'" (בראשית ד, כו). מביא רש"י מחז"ל: "אז הוּחַל לְקָרָא בְשֵׁם ה' שמוֹת האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן עבודה זרה ולקרותן אֱלֹהוֹת". וכך מובא גם ברמב"ם (בתחילת הל' ע"ז), שבדורו של אָנוֹשׁ התחילו לעבוד עבודה זרה, וגם אָנוֹשׁ עצמו מן התועים היה.

מדוע דוק בדור זה התחילו אנשים לעבוד עבודה זרה? אולי מותר לומר כך: האדם נקרא 'אדם' על שם שפלותו, שנברא עפר מן "אדמה", אבל מצד שני - גם על שם רוממותו, מלשון "אֲדָמָה לעליון" (ישעיהו יד, יד). הוא דומה כביכול לקב"ה. הוא צלם אלקים, והוא שולט על הבריאה. ענין זה רמוז גם בשם "שֵׁת" - "שֵׁת" - מלשון יסוד (כמו: אבן השתיה - שממנה הושתת העולם), העולם מושתת על מעשי האדם. בשמו של "אדם", וּבְשֵׁם שֵׁתָן לְבָנוּ - "שֵׁת", רמוז א"כ כחו של האדם: הוא דומה לקב"ה, הוא שולט בעולם, ועליו העולם מושתת.

לעומת זאת, שֵׁת אינו נותן לבנו שם בעל משמעות כזו. שֵׁת נותן לבנו שם בעל משמעות הפוכה: "אָנוֹשׁ" - מלשון מכה אנושה (ירמיהו טו, יח), לשון חולשה. אָנוֹשׁ אינו מרגיש עוד שהוא שולט על העולם, אלא להפך, מרגיש חלש מול הבריאה. אם מרגישים חולשה מול הטבע - "אז הוּחַל לְקָרָא בְשֵׁם ה'!" מתחילים ליחס כוחות לנבראים שונים - לכווכבים, למזלות, לעגל ולדברים אחרים, ומזה מתפתחת העבודה הזרה (כפי שמתאר הרמב"ם באריכות בתחילת הל' עבודה זרה). כשאדם מרגיש חזק, מרגיש "אֲדָמָה לעליון", אין לו צורך בשטויות האלו, הוא מבטל את העולם כעפרא דארעא. אבל כשהוא מרגיש שהוא חלש - "אז הוּחַל לְקָרָא בְשֵׁם ה'".

אנו צריכים לדעת, שאין שום מציאות וכח בעולם, רק בורא עולם לבדו, וגם לנו יש עצמיות - עד כמה שנהיה תלויים בבורא. מבחינה זו, אנו "מכחישי שואה". טעות לחשוב שמה ששה מליון יהודים. היהודים האלו חיים, אם לא בעולם הזה - בעולם האמת. מי שמת, אלו הגרמנים ימ"ש, ושאר אויבינו, הם אלה שמתים באמת. הנביא אומר על כנסת ישראל: "כִּי עֲקָרָה לֹא יִלְדָה" (ישעיהו נד, א), פירושו חז"ל - שלא ילדה בנים לגיהנם (ברכות י, א). "כי רבים בני שוממה מבני בעולה" (ישעיהו שם). איך רבים? והרי יש הרבה מאד גויים, ומעט מאד יהודים? אבל זה לא נכון. כי היהודים רבים, והם חיים כל הדורות, מאברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, וכל הגדולים, כולם חיים, עד הששה מליון וכל שאר ההרואים על קידוש השם, וכן כל שאר היהודים שומרי תורה ומצוות, כולם חיים וקיימים. והגויים, הם המתים. "רבים בני שוממה מבני בעולה". "ואתם הדבקים בה' אלקיכם - חיים כלכם היום!" יצר הרע רוצה לאבד אותנו, אבל ה' נתן לנו חיי נצח. אם נדבק בה' - החיים שלנו יהיו נצחיים!

מבקש ממך, סע לאמריקה, וּשְׁהָה שם חודש ימים בבית מלון יקר". מה יאמר אותו אדם לחברו? הוא יאמר לו: "הרי הענין כרוך בהוצאה מרובה. אם תשלם לי את ההוצאות, יש על מה לדבר. אם לא - אין על מה לדבר". אבל מה יקרה אם רופא יאמר ללקוחו: "אבחנתי אצלך מחלה מסוכנת ר"ל, אתה מוכרח לטוס לארה"ב, רק שם תוכל לקבל טיפול שיציל את חייך". האם גם במקרה כזה אדם ידרוש מן הרופא שישלם עבור הוצאות הנסיעה? הרי טובה עשה לו הרופא, בכך שיעץ לו לנסוע לחו"ל! אין מקום לדרוש ממנו תשלום. אדרבה, החולה הוא זה שצריך לשלם לרופא עבור העצה שנתן לו! אומרת אפוא התורה: ה' הוא הרופא שלך! הוא מבקש ממך ליטול תר"ג תרופות למעןך, לטוב לנו כל הימים, לְחַיֵּי תְנוּ כהיום הזה! האם בנוסף לעצה שנתן לנו הרופא כיצד לשמור על חיינו, מגיע לנו גם תשלום עבור זה שנשמע בקולו? לא מגיע לנו כל תשלום! ואם בכל זאת הקב"ה משלם לנו עבור זה, הרי זו ממש צדקה! "וְצַדִּיקָה תְהִיָּה לָנוּ". כי באמת המצוות הן לטוב לנו מעצם טבען, גם בעולם הזה וגם בעולם הבא, כמו תרופה לחולה. לא מגיע לנו שכר נוסף עבור קיומן. אלא שהקב"ה שהוא רב חסד, נותן לנו גם שכר בעד קיום המצוות, בנוסף לטובה הטבעית שבאה לנו בגלל קיומן.

ישראל שולטים על הטבע

היצר הרע, ה"שאר שבעיסה", רוצה להחמיץ את נשמתנו. רוצה שנאמין שהטבע הוא כת. אבל זהו שקר. יהודי אינו נמצא תחת הטבע, אלא מעל לטבע! הקב"ה השליט את ישראל על הטבע, גם בעולם הגשמי (ע"י ירו' כתובות פ"א סוף ה"ב), וגם בעולמות הרוחניים! הקב"ה נתן לישראל במצרים את מצנת קידוש החודש, המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל, ובכך נמסרה להם בעצם השליטה על הטבע. "ישראל דקדשינהו לזמנים" (ברכות מט, א). אם ישראל לא יקדשו את החדשים - תתבטל כל מערכת החדשים, וכל מערכת המועדות (התלויה בחדשים). זמן הגאולה ממצרים שמתחדש בכל שנה ושנה, לא יגיע לעולם, וכך גם מועדים אחרים. נשאָר רק עם מערכת של שבועות, ועם השבת (שתלויה בימי השבוע, ולא במערכת החדשים). [וע"י בספר המצוות לרמב"ם (מ"ע קנ"ג), ובהשגות הרמב"ן (שם). שנחלקו בביאור הדבר, מדוע באמת לא מתבטלת היום מערכת החדשים, אחר שאין לנו היום ב"ד סמוך הנדרש לקידוש החדשים]. באופן עקרוני, היה יכול באמת להוצר מצב כזה, שמערכת החדשים והמועדות תתבטל. אך אל דאגה. הרמב"ם כותב (שם), שישנה הבטחה של הקב"ה, שלעולם לא יוצר מצב כזה בפועל. היכן מצא הרמב"ם הבטחה כזו? - הרמב"ם לא מגלה לנו. אבל לענ"ד אפשר שכוונתו היא למה שקראנו בשבוע שעבר במגילת אסתר: "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט, כח). הרי כאן הבטחה, שבכל שנה יהיה חודש שנים עשר הוא חודש אדר.

עכ"פ, מועדי ה' תלויים רק בנו, וממילא כל הנהגת הבריאה תלויה בנו. זוהי תחילת יציאת מצרים, הכח שנמסר לישראל להיות בני חורין ולשלוט על הבריאה, ושלא הבריאה תשלוט עליהם. אבל היצר הרע רוצה שהאדם יאמין בטבע. וכשאדם באמת מאמין בטבע, הטבע אכן שולט עליו. כשחזקוהו מלך יהודה נוהג חשיבות יתרה כלפי בבל, מחשיב יותר מדי את כחם - ישעיהו הנביא מודיע לו שבגלל זה בבל תשלוט על ישראל: "הנה ימים באים, וְנִשְׂאָ כָל אֲשֶׁר בְּבִיתְךָ וְאֲשֶׁר אֲצִיר אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּבַל, לֹא יִנְתָּר דְּבַר אִמּוֹ ה'". ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו, והיו סריסים בהיכל מלך בבל" (ישעיהו לט, ו-ז). ירמיהו אומר אח"כ: "מִה תֹאמְרִי כִּי יִפְקֹד עָלֶיךָ, וְאַתָּה לְמַדְתָּ אֶתְּךָ עָלֶיךָ אֲלֵפִים לְרֹאשׁ!" (ירמיה יג, כא) אתם עצמכם נתתם לבבל שליטה עליכם, בכך